

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA – UVOD U RAZVOJNU PSIHOLOGIJU

1

Izv.prof.dr.sc. Mira Klarin

E-mail: mklarin@unizd.hr

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilište u Zadru

01.10.2014

STUDIJ: PREDDIPLOMSKI I DIPLOMSKI STUDIJ ZA UČITELJE

SEMESTAR: ZIMSKI

NAZIV KOLEGIJA: UVOD U RAZVOJNU PSIHLOGIJU

- Cilj kolegija je poznavanje suvremenih načela, teorijskih koncepata te metoda istraživanja svih aspekata čovjekovog razvoja. Temeljna znanja iz ovog područja omogućiti će kritički osvrt na teorijske aspekte te metode istraživanja koje se koriste u razvojnoj psihologiji. Studenti će razumjeti čimbenike koji utječu na razvoj te procese koji uvjetuju razvoj tijekom životnog vijeka. Poznavati će prepreke i ograničenja na koje nailaze istraživači tijekom istraživanja različitih aspekata razvoja. Prepoznati će etičke dileme koje se javljaju tijekom istraživanja ovog područja psihologije. Cilj kolegija je stjecanje uvida u povezanost teorije, istraživanja te prijemne dobivenih spoznaja u konkretnim životnim situacijama.

OČEKIVANI ISHODI UČENJA

- Nabrojati i opisati osnovne pojmove iz područja različitih teorijskih pristupa u razvojnoj psihologiji, njihov doprinos objašnjenju razvoja kao i njihova ograničenja.
- Opisati različite metode istraživanja u razvojnoj psihologiji, njihove prednosti i ograničenja.
- Prepoznati vrste i strategije te nacрте istraživanja i teorijske koncepte u razvojnoj psihologiji.
- Identificirati, razlikovati, usporediti i objasniti različite vrste i nacрте istraživanja te temeljne teorijske pristupe u razvojnoj psihologiji.
- Protumačiti i povezati odnosno upotrijebiti različite metodološke pristupe i teorijske okvire na konkretnim primjerima.
- Povezati i procijeniti različite nacрте istraživanja i teorijske koncepte.
- Razlikovati vrste i nacрте istraživanja, metode prikupljanja podataka.
- Kritičko pretraživanje literature u svrhu izrade seminara.

SADRŽAJ KOLEGIJA

- Uvod u kolegij, sadržaj i ciljevi kolegija
- Određenje razvojne psihologije s povijesnim pregledom
- Etička načela u istraživanjima razvoja te dileme koje prate razvojnu psihologiju
- Različite teorijske paradigme relevantne za razvojnu psihologiju
- Freudova teorija psihoseksualnog razvoja
- Erikson-ova teorija psihosocijalnog razvoja
- Biheviorističke teorije – Tradicionalne teorije učenja
- Biheviorističke teorije razvoja – Socijalno-kognitivna teorija učenja
- Piaget-ova teorija kognitivnog razvoja
- Etološki teorijski pristup razvoju
- Ekološki pristup razvoju
- Procesni model razvoja
- Razvojna teorija socijalizacije u grupi
- Metode istraživanja u razvojnoj psihologiji

PREDLOŽENE TEME SEMINARA

- Povijesni pregled razvoja Razvojne psihologije
- Metode prikupljana podataka u Razvojnoj psihologiji
- Strategije istraživanja u Razvojnoj psihologiji
- Psihodinamski teorijski pristupi i njihov utjecaj na Razvojnu psihologiju
- Bihevioristički teorijski pristupi i njihov utjecaj na Razvojnu psihologiju
- Kognitivistički teorijski pristupi i njihov utjecaj na Razvojnu psihologiju
- Pregled istraživanja A. Bandure i značaj rezultata za Razvojnu psihologiju
- Piaget-ov kognitivni model kognitivnog razvoja
- Etološki pristup razvoju
- Evolucijski pristup razvoju J. Belsky-a
- Ekološki pristup razvoju
- Pregled teorija razvoja – prednost i ograničenja (zajednički rad svih studenata u obliku okruglog stola)
- [Upute za izradu seminara.docx](#)

LITERATURA

Obvezna

- Vasta, R., Haith, M.M., Miller, S.A. (1997). Dječja psihologija, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berk, L.E. (2008). Psihologija cjeloživotnog razvoja, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Klarin, M. (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu – roditelji, vršnjaci, učitelji kontekst razvoja djeteta, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Dopunska

- Santrock, J.W. (2003). Life-Span Development, New York: McGraw Hill.
- Lacković-Grgin, K. (2006). Psihologija životnog vijeka: kratki osvrt na njezinu povijest i probleme, U: K.Lacković-Grgin, V.Čubela, Odabrane teme iz psihologije odraslih, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Thomas, R.M. (2001). Recent theories of human development, London: Sage Publications, Inc.
- Fulgosi, A. (1997). Psihologija ličnosti, Zagreb: Školska knjiga.
- Zarevski, P. (2001). Psihologija pamćenja i učenja, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bukatko, D., Daehler, M.W. (2001). Child development, New York: Houghton Mifflin Company.
- Buggle, F. (2002). Razvojna psihologija Jeana Piageta, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Internet izvori : znanstveni članci

SADRŽAJ

Slika 1.1. – Sadržaj kolegija

1. Što je razvojna psihologija	2. Povijesni pogledi na djetinjstvo	3. Problemi razvojne psihologije	4. Teorijski pristupi u psihologiji	5. Metode istraživanja
<ul style="list-style-type: none">• Što je razvojna psihologija• Zadatak razvojne psihologije• Razvojni procesi• Glavna područja razvoja• Periodizacija razvoja• Procesni rasta, maturacije i učenja• Još nešto o razvoju	<ul style="list-style-type: none">• Antička Grčka i Rim• Srednji vijek i renesansa• Reformacija• Descartesov dualistički model• Prvi teoretičari• Pioniri psihologije djetinjstva	<ul style="list-style-type: none">• Priroda nasuprot odgoju• Kontinuitet nasuprot diskontinuitetu• Normativni nasuprot idiografskom razvoju• Još neka pitanja razvojne psihologije	<ul style="list-style-type: none">• Psihoanalitičke teorije• Teorije o utjecaju okoline i učenja• Teorije socijalnog učenja• Kognitivističko razvojne teorije• Modeli obrade informacija• Sociokulturni modeli• Etološka teorija• Teorija ekoloških sustava• Procesni model razvoja• Razvojna teorija socijalizacije u grupi	<ul style="list-style-type: none">• Znanstveno istraživanje• Metode prikupljanja podataka• Vrste istraživanja• Istraživanje razvoja• Ostale istraživačke taktike• Etički problemi

1. ŠTO JE RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

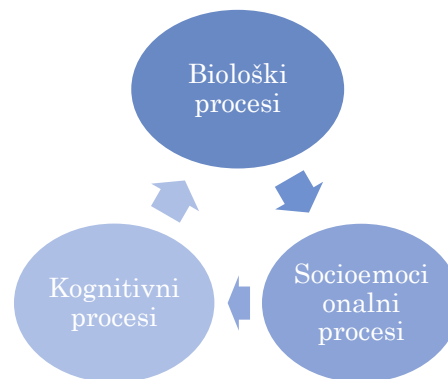
- **Razvojna psihologija** je grana psihologije koja istražuje promjene u ponašanju i sposobnostima tijekom životnog vijeka.
- Čovjekov razvoj kao znanstveno interdisciplinarno i primijenjeno područje započinje s razvojem tek s početkom 20.st.
- Interes za životno razdoblje do kraja adolescencije zabilježen je ranije, dok se interes za odraslu dob i starenje javlja tek 60-tih i 70-tih godina.
- Spoznaje iz suvremene razvojne psihologije podupiru činjenicu da se promjene događaju tijekom cijelog životnog vijeka, a najočitije su tijekom djetinjstva i adolescencije.
- Zašto su istraživanja razvojnog perioda djetinjstva i adolescencije brojnija:
 - Djetinjstvo i adolescencija su razdoblja brzog razvoja (primjerice tjelesni razvoj, socijalni razvoj, kognitivni razvoj).
 - Iskustva stečena tijekom djetinjstva, osobito ranog djetinjstva, snažno utječu na kasniji razvoj pojedinca.
 - Razumijevanje složenih procesa koji se događaju tijekom odrasle dobi, moguće je jednino temeljem razumijevanja razvojnog tijeka tog procesa (npr. govora).
 - Rezultati istraživanja djetinjstva i adolescencije kao specifičnih razvojnih razdoblja, pruža mogućnost društvu za razumijevanje problema djece i mladih te njihovo preveniranje.
 - Djeca i mladi zanimljiv su dio ljudske populacije te su interesantni razvojnim psiholozima.

1.1. ZADATAK RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

- Istraživanje promjena u ponašanju – opis ponašanja u svakoj točki razvoja.
- Istraživanje razloga njihova pojavljivanja – otkrivanje uzroka koji stoje u osnovi promjena u ponašanju od jedne vremenske točke do druge.

1.2. RAZVOJNI PROCESI

- Razvojne promjene koje se događaju tijekom životnog vijeka rezultat su međudjelovanja:
 - **Bioloških procesa** – urođeni biološki procesi koji imaju gensku osnovu, koji upravljaju tjelesnom visinom i težinom, razvojem mozga, hormonskim promjenama...
 - **Kognitivnih procesa** – promjene koje se događaju na području kognicije odnosno kognitivnih procesa poput pažnje, pamćenja, mišljenja, inteligencije, razvoja govora, kreativnosti.
 - **Socioemocionalni procesi** – promjene koje se odnose na osobine ličnosti, emocije i odnose s drugim ljudima.

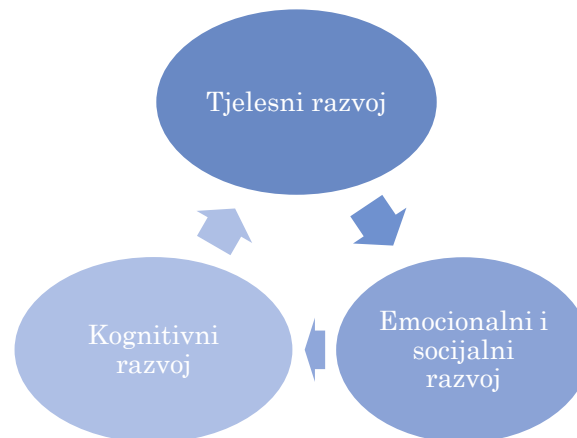

- Slika 1.2. Međudjelovanje tri razvojna procesa

1.3. GLAVNA PODRUČJA RAZVOJA

- Sukladno razvojnim procesima razlikujemo
 - Tjelesni razvoj
 - Kognitivni razvoj
 - Emocionalni i socijalni razvoj

Navedena tri područja razvoja u međusobnoj su interakciji utječući jedan na drugoga

- Slika – 1.3. Glavna područja razvoja i njihovo međudjelovanje

1.4. RAZVOJNA RAZDOBLJA

- Dob je biološka kategorija.
- Dob je socijalna kategorija.

Slika 1.4. Razvojna razdoblja
(<http://www.jmtsa.co.za/stages-of-life/>) (preuzeto 03.09.2014.)

- Na temelju dobi određujemo društvenu ulogu i razvojne zadaće koje treba savladati.
- Dob je referentna u samopercepciji i percepciji drugih.
- Dob je važna komponenta vlastitog identiteta.
- Fleksibilnost razvojnih perioda (osobito u starijoj dobi).
- Postajemo društvo u kojem je dob sve manje važna.

RAZVOJNA RAZDOBLJA – PERIODIZACIJA RAZVOJA

- Prenatalno razdoblje (0-9mj) – vrijeme od začeća do rođenja
- Dojenačko doba (rođenje – 3. godina)
- Rano djetinjstvo (3. – 6. godine)
- Srednje i kasno djetinjstvo (6. – 12. godine)
- Adolescencija (12.- 20. godine)
- Rana odrasla dob (20.-40. godine)
- Srednja odrasla dob (40.-65. godina)
- Kasna odrasla dob (65 godina -)

Slika 1.5. Razvojna razdoblja

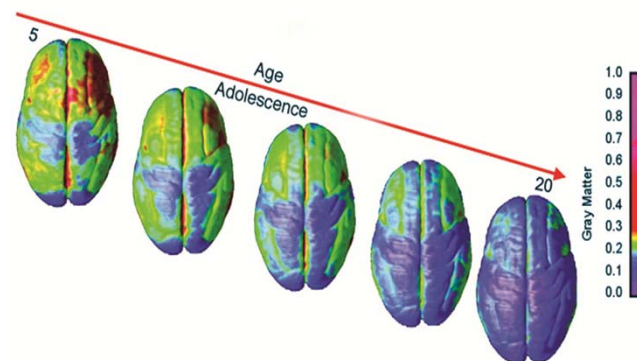
- <http://www.dreamstime.com/royalty-free-stock-photo-woman-stages-development-vector-illustration-s-childhood-to-old-age-image32487635> (preuzeto 03.09.2014.)

1.5. PROCESI RASTA, MATURACIJE I UČENJA

- Za razumijevanje razvoja važni su procesi:
 - **Rasta** – rast se odvija kroz metaboličke procese koji se događaju u organizmu, a koji su intenzivni do stjecanja spolne zrelosti. Većim dijelom je biološki uvjetovan. Odnosi se na povećanje stanica tkiva, odnosno na promjene u veličini tijela i tjelesnim proporcijama.
 - **Maturacija** – odnosi se na genski programirane procese stjecanja zrelosti. Rezultira relativno nepromijenjenim redoslijedom promjena u ponašanju. Ponašanja stečena maturacijom, nezavisna su od učenja i utjecaja okoline.
 - **Učenje** – relativno trajna promjena u ponašanju koja je rezultat iskustva koje dijete stječe u interakciji s okolinom. Učenje se odvija tijekom cijelog životnog vijeka. Ono ovisi o sazrijevanju odnosno o stupnju zrelosti organizma za prihvaćanje određenih obrazaca ponašanja. Učenjem se prilagođavamo na promijenjene uvjete u okolini.

1.6. JOŠ NEŠTO O RAZVOJU

- Individualne razlike u razvoju
 - Postoje individualne razlike u razvojnim promjenama koje su najočitije u starijoj dobi.
- Čimbenici koji utječu na razvoj.
 - unutarnji i vanjski čimbenici razvoja (utjecaj genske strukture i okoline na razvoj),
 - normativni (karakteristike prijelaznih razdoblja života i utjecaji velikih povijesnih događaja) i nenormativni čimbenici razvoja (neočekivani životni događaji.)
- Vremensko pojavljivanje utjecaja
 - Kritično razdoblje je vrijeme tijekom kojeg je utjecaj nekog događaja najveći (npr. učenje stranog jezika, učenje motoričkih vještina).

Slika 1.6. Razvoj mozga

<http://www.brainfacts.org/across-the-lifespan/youth-and-aging/articles/2011/teen-brain-vulnerability-exposed/> (preuzeto 03.09.2014.)

2. POVIJESNI POGLEDI NA RAZVOJA

- Tijekom povijesti *razvoj* se različito shvaćao:
 - Razvoj je proces koji se odvija kao konstanta.
 - Razvoj se događa u djetinjstvu.
 - Razvoj je proces koji se događa tijekom cijelog životnog vijeka.

2.1. ANTIČKA GRČKA I RIM (PRED-ZANSTVENO RAZDOBLJE)

- Antička Grčka i Rim –(600p.n.e. -400 god.)
 - Ove stare civilizacije prepoznale su važnost djetinjstva na kasniji razvoj.
 - Posebno se isticalo učenje i njegova važnost tijekom djetinjstva, stoga se poticalo rano poučavanje.
 - Unatoč tome, *infanticid* je bila pojava koja je bila dozvoljena (ubijanje nezdrave, nezakonite i ženske djece).
 - Seksualno iskorištavanje djece nije bila rijetkost kao i njihovo kažnjavanje.
 - Djeca su se tretirala poput robe koja se kupuje i prodaje.
 - Shvaćanje djeteta kao *čovjeka u malom*, tipično je za ovo vrijeme.

- Slika 2.1. Djeca u Grčkoj i Rimu
- http://www.medioteka.hr/portal/ss_povijest2.php?ktg=2&pktg=2&mid=89 (preuzeto 03.09.2014.)

2.2 SREDNJI VIJEK I RENESANSA

- Nakon pada Rimskog carstva i širenjem kršćanstva, položaj djece se polako počeo mijenjati.
- Ovo je razdoblje protivljenja infanticidu uz preporuku roditeljima da djecu pošalju u samostan ili sjemenište.
- Djeca uključena u vjerske zajednice se podučavaju se čitanju i pisanju.
- Promiče se ideja o dječjoj čistoći.

Slika 2.2. Briga za djecu u srednjem vijeku i renesansi
<http://hr.wikipedia.org/wiki/Glazba> (preuzeto 03.09.2014.)

- Unatoč tome nije se uspjelo u ubijanju blizanaca za koje se smatralo da su dokaz preljuba.
- Djeca su imala težak život.
- Tijekom renesanse (14. – 17. st.) bilježimo povećanu brigu za djecu. Osnivaju se dobrotvorne institucije – domovi za nahočad financirane od bogatih pojedinaca.

2.3. REFORMACIJA

- Pojava protestantizma. Osobito je značajna puritanska sekta Johna Calvina (1509-1564).
 - Puritanci su vjerojatno bili prvi koji su ponudili sveobuhvatni model razvoja.
 - Napušta se ideja o dječjoj čistoći.
 - Djeca su rođena s izvornim grijehom te bez adekvatnog odgoja teže zlu.
 - Ističu važnost učenja u ranoj dobi.
 - Ističu važnost roditelja. Napisali su priručnik za roditelje kako odgajati dijete.
 - Osnovna zadaća odgoja je nezavisnost, samopouzdanost i samokontrola.
 - Kalvinisti su zagovarali strog odgoj koji će prevenirati probleme u ponašanju kod djece.
 - Prvi su pisali knjige za djecu.

Slika 2.3. John Calvin

<http://www.deliabw.edu.hk/broadway/Eng/S3A%20English%20Project/Group%209/Whole%20Website/John%20Calvin%20web.htm> (preuzeto 03.09.2014.)

2.4. DESCARTESOV DUALISTIČKI MODEL

- Francuski matematičar i filozof (1596-1650).
- Njegov model ljudskog ponašanja postao je temelj znanstvene psihologije.
- Osnovna ideja:
 - Um i tijelo su odvojeni jedan od drugog.
 - Um postoji nezavisno od tijela.
 - Postavlja se pitanje što to povezuje naš um s našim mozgom – (supstancijalni) **kartezijski dualizam**. Descartes bi odgovorio da su mentalna i moždana stanja u konstantnoj interakciji.
 - Ljudski um ne prati fizičke zakone i nema materijalni oblik.
 - Um sadrži neke urođene ideje.
 - Um je stvorio Bog.
 - Istraživanja ljudskog ponašanja podijelio je u dva znanstvena
 - Psihološko funkcioniranje uma
 - Fizički rad tijela.

Slika 2.4. Rene Descartes

<http://historyoflineeralgebra.weebly.com/reneacute-descartes-ns.html>

(preuzeto 03.09.2014.)

2.5. Prvi teoretičari

- **John Lock** (1632-1704)– britanski filozof prethodnik okolinskih teoretičara (empirizma)
 - Ističe dominantnu ulogu okoline u razvoju.
 - Um novorođenčeta je “tabula rasa” (djeca nisu urođeno niti dobra niti zla).
 - Djeca uče temeljem nagrada i kazni koje predstavljaju važne činitelje učenja.
 - Nudio je savjete roditeljima o metodama koje treba primijeniti u odgoju djece.
- **Jean-Jacques Rousseau** (1712-1778) – francuski filozof, predstavnik nativizma
 - Ističe dominantnu ulogu nasljeđa u razvoju.
 - Djeca se rađaju sa znanjem i idejama koje se s dobi prirodno pojavljuju.
 - Razvoj djeteta ponavlja kulturnu povijest ljudske vrste.
 - Rousseauovi prijedlozi za obrazovanje: djecu treba izložiti nekom sadržaju kada stekne kognitivnu spremnost za učenje; djeca najbolje uče kada su izložena informacijama, a potom ih treba pustiti da ih shvate procesom otkrivanja; zagovara popustljiv i ne discipliniran stil obrazovanja.

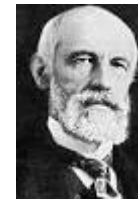
- **Charles Darwin** (1809-1882) – britanski biolog, autor teorije evolucije
 - Autor je prve razvojne studije o svom sinu (Doddy).
 - Ističe proces prirodne selekcije kao trajno razvijanje prilagodljivih obrazaca ponašanja uz istovremeno nestajanje manje korisnih.
 - Inspirirao je Ernsta Haeckela da predloži rekapitulacijsku teoriju razvoja (ontogenetski razvoj prati filogenetski razvoj). Ovu ideju prihvatio je Stanley Hall.

- [Slika 2.5. Evolucija čovjeka](#)
- <http://www.slideshare.net/Svijet/evolucija-ovjeka-18565313> (preuzeto 03.09.2014.)

2.6. Pioniri dječje psihologije

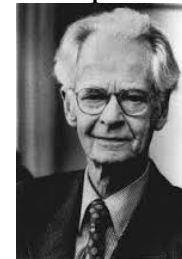
- **Stanley Hall** (1846-1924)- utemeljitelj razvojne psihologije (proveo je i objavio prvo sustavno istraživanje djece u Americi, 1883.)
 - Razvio je teoriju razvoja temeljenu na teoriji evolucije i teoriji rekapitulacije.
 - Smatrao je da biološka rekapitulacija završava u adolescenciji.
 - Objavio je udžbenik “Adolescence”.
 - Autor je **genetičke psihologije** – istraživanje razvoja od njegove geneze odnosno najranijih početaka.
 - U svojim istraživanjima koristio je metodu upitnika.

Slika 2.6. Stanley Hall

• <http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/hall.htm>
(preuzeto 03.09.2014.)

- **John B. Watson** (1878-1958)- sljedbenik je Lockovog uvjerenja da se ljudsko ponašanje može razumjeti na temelju iskustva i učenja.
 - Zahvaljujući njemu psihologija je postala prirodna znanost zbog uvođenja metodologije i mjerenja inzistirajući na objektivnim i opažljivim predmetima istraživanja.
 - Proučavao je fiziološke procese i psihologiju životinja.
 - Ne odobrava introspekciju kao metodu znanstvenog istraživanja.
 - Zahvaljujući njemu biheviorizam postaje dominantna teoriju u psihologiji naglašavajući da se promjene u ponašanju događaju prvenstveno putem procesa uvjetovanja.

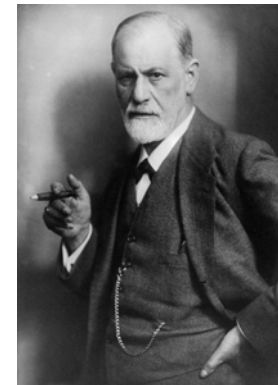
Slika 2.7. John B. Watson

• http://www.personal.ceu.hu/students/11/Jose_Gomez/behavioral.html
(preuzeto 03.09.2014.)

□ **Sigmund Freud (1856-1939)**- začetnik je psihoanalize

- Značajno je utjecao na kliničku psihologiju i psihoterapiju.
- Razvio je teoriju faza psihoseksualnog razvoja.
- Osnovne teze:
- Dijete je rođeno s određenom količinom seksualne energije – libido.
- Libido tijekom razvoja usmjerava na određena mjesta na tijelu – erogene zone.

- Sukladno tome Freud razlikuje sljedeće faze razvoja:
 - Oralnu fazu (do 18 mj.)
 - Analnu fazu (18.mj – 3.g.)
 - Falusnu fazu (3.g. – 5.g.)
 - Faza latencije (6.g. – 12.g.)
 - Genitalna faza (12. -)

Slika 2.8. Sigmund Freud

http://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Reich (preuzeto 03.09.2014.)

- Rana iskustva utječu na kasniji život.
- Osim biološke osnove ponašanja, Freud smatra da iskustvo ima značajnu ulogu, respektirajući interakcionistički pristup.

- **Arnold Gesell** (1880-1961) – istraživao je i opisivao razvoj tipičnog djeteta.
 - Smatrao je da razvojem upravljaju genetski procesi, dok okolina ima minimalni utjecaj.
 - Razvoj se događa po određenom i predvidljivom redoslijedu.
 - Ovaj mehanizam koji je genetski uvjetovan i koji rukovodi razvojem Gesell naziva **maturacijom**.
 - Rezultati njegovih istraživanja pokazali su da djeca u različito vrijeme usvajaju neka ponašanja, ali redoslijed pojavljivanja tih ponašanja je bio vrlo dosljedan, jedinstven.
 - Temeljem svojih istraživanja izradio je statističke **norme** – raspored dobnih raspona koji označava kada se tipično dostižu pojedine prekretnice rasta i razvoja.
 - Razvio je opažanje i bilježenje dječjeg ponašanja kao istraživačke metode (prvi je koristio kameru kako bi zabilježio dječje ponašanje).
 - Daje savjete roditeljima kako odgajati dijete na način da savjetuje poštivanje urođenog redoslijeda promjena.
 - Imao je snažan utjecaj na Jeana Piageta.

- **Jean Piaget** (1896-1980) – Biolog je iz Švicarske, najutjecajniji autor u području dječjeg razvoja.
 - Unatoč relativno davnoj prisutnosti u znanosti, njegove ideje i danas su široko prihvaćene.
 - Razvio je **genetičku epistemologiju** – proučavanje prirode dječje spoznaje i njezine promjene tijekom razvoja.
 - Usmjerio se na istraživanje zajedničkih elemenata koji stoje u osnovi dječjeg razvoja.
 - Proučavao je kako djeca stječu znanje i kako ga koriste.
 - Proučavao je svoje troje djece razvijajući vlastite istraživačke tehnike – **klinička metoda**.

Slika 2.9. Jean Piaget

<http://www.nndb.com/people/359/000094077/> (preuzeto 03.09.2014.)

- **Lav Vigotski** (1896-1934) – Ruski autor s diplomom iz prava, književnosti i lingvistike te psihologije.

- Razvio je **sociokulturni model** ljudskog razvoja.

- Osnovne teze:
 - Ljudski razvoj rezultat je njegove kulture.
 - Govoreći o razvoju u prvom redu mislio je na mentalne procese poput mišljenja, jezika i rasuđivanja.
 - Kognitivni razvoj događa se kroz socijalnu interakciju s drugima i predstavlja zajedničko znanje jedne kulture.

3. PROBLEMI RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

○ Priroda naspram odgoju

- Jedan je od temeljnih problema u psihologiji općenito, a seže (na sustavan način) od Locka i Rousseau.
- Suvremena razvojna psihologija zagovara **interakcionističko** stajalište.
 - Geni i okolina u međudjelovanju upravljaju našim ponašanjem.
- No i danas postoje teoretičari koji smatraju da specifični aspekti ponašanja imaju u prvom redu biološku osnovu, dok drugi smatraju da dominantnu ulogu ima okolina. Odgovor na ovo pitanje nije još uvijek poznat.

○ Kontinuitet naspram diskontinuitetu

- Da li se razvoj odvija jednakim ritmom i redom u svim svojim aspektima ili je skokovit?
 - A) Teoretičari kontinuiteta smatraju da se razvoj događa glatko i stabilno. B) Razvoj se događa na način da se nova ponašanja nadovezuju na stara – važnost ranih iskustava.
 - A) Teoretičari diskontinuiteta smatraju da se razvoj događa različitom brzinom, skokovito. B) Nova ponašanja pojavljuju se neovisno o starima – irelevantnost ranih iskustava.

Ukoliko se polazi od opažanja onda je razvoj diskontinuiran, ukoliko polazimo od uzroka onda je razvoj kontinuiran.

○ Normativni nasuprot idiografskom razvoju

- Odnosi se na istraživači interes:
 - Normativni pristup je usmjeren na istraživanje sličnostima koje postoje u razvoju djece. Takav pristup je temeljen na biološkoj osnovi razvoja koja pretpostavlja da se u razvoju događaju na predvidljiv način. Rezultat takvog pristupa je pronalaženje **zakonitosti razvoja**.
 - Idiografski pristup je usmjeren na proučavanje individualnih razlika koje postoje među djecom. Ovaj pristup uzima u obzir okolinske čimbenike i iskustvo koji modeliraju ponašanje. Istraživanje utjecaja kulturalnih čimbenika. Pretpostavka da različita ponašanja variraju obzirom na kulturu naziva se **kulturalni relativizam**.

○ Još neka pitanja razvojne psihologije

- Stabilnost osobina i ponašanja u vremenu.
- Dosljednost ponašanja – da li je ponašanje rezultat osobina ličnosti ili je uvjetovano trenutačnom situacijom.
- Relativna važnost pojedinih razvojnih razdoblja – postoji li kritični period/i razvoja.
- Kulturološke razlike.
- Promjenjivost društvenih normi.
- Usavršavanje istraživačkih tehnika i metodologije istraživanja.

4. TEORIJSKI PRISTUPI U PSIHLOGIJI

4.1. PSIHOANALITIČKE TEORIJE

4.1.1 TEORIJA PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA (SIGMUND FREUD, 1856-1939)

○ Struktura ličnosti

- **Id** – funkcioniira prema načelu ugone (refleksne akcije, primarni procesi), rezervoar je psihičke energije - **libido i destrudo** (eros i thanatos), nije u kontaktu sa stvarnošću.
- **Ego** – funkcioniira prema načelu realnosti, središte je intelekta, donosi racionalne odluke, djeluje kroz sekundarni proces.
- **Superego** – funkcioniira prema načelu ideala, predstavlja internalizaciju normi, vrijednosti i stavova, sastavnice: savjest i ego – ideal, izvor je osjećaja krivnje.

Id:
Instincts

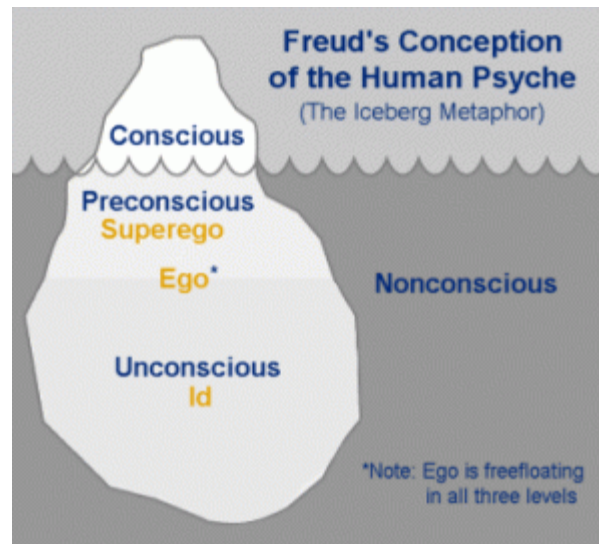
Ego:
Reality

Superego:
Morality

- Slika 4.1. Struktura ličnosti prema S. Freudu
- <http://www.simplypsychology.org/Sigmund-Freud.html> (preuzeto 03.09.2014.)

- **Tri razine svijesti**
 - Svjesno
 - Podsvjesno
 - Nesvjesno – važna dubinska analiza

Slika 4.2. Razine svijesti prema S. Freudu

<http://allpsych.com/psychology101/ego.html> (preuzeto 03.09.2014.)

- Stalni sukobi između različitih razina ličnosti, izazivaju anksioznost. Za uspješno suočavanje u takvim situacijama koristimo **obrambene mehanizme – nesvjesni postupci koje ego koristi kako bi iskrivio realnost i izbjegao anksioznost:**

- Represija
- Regresija
- Sublimacija
- Racionalizacija
- Projekcija
- Reaktivna formacija
- Identifikacija

- Slika 4.3. Obrambeni mehanizmi
- <http://www.infotrend.hr/clanak/2013/8/sto-te-ne-slomi,-to-te-ojaca,77,1020.html> (preuzeto 03.09.2014.)

FAZE PSIHOSEKSUALNOG RAZVOJA

- Oralna faza (1. god.)
 - Kroz ovu fazu u odnosu majka – dijete formira bazično povjerenje što određuje djetetov kasniji odnos prema vanjskom svijetu (pesimizam, optimizam)
- Analna faza (2. god.)
 - U ovoj fazi dijete kontrolirajući nagone počinje uspostavljati kontrolu nad tjelesnim funkcijama.
- Falusna faza (3.-5. god.)
 - Dijete prepoznaje spolnu različitost, te počinje proces spolne diferencijacije, odnosno formiranje spolnog identiteta, pojava Edipovog kompleksa, Elektrin kompleks.
- Faza latencije (6-12. god.)
 - Razvoj ličnosti usmjeren je na vanjski svijet i na učenje.
- Genitalna faza (12.- god.)
 - Ovom fazom započinje formiranje odrasle, genitalne spolnosti.

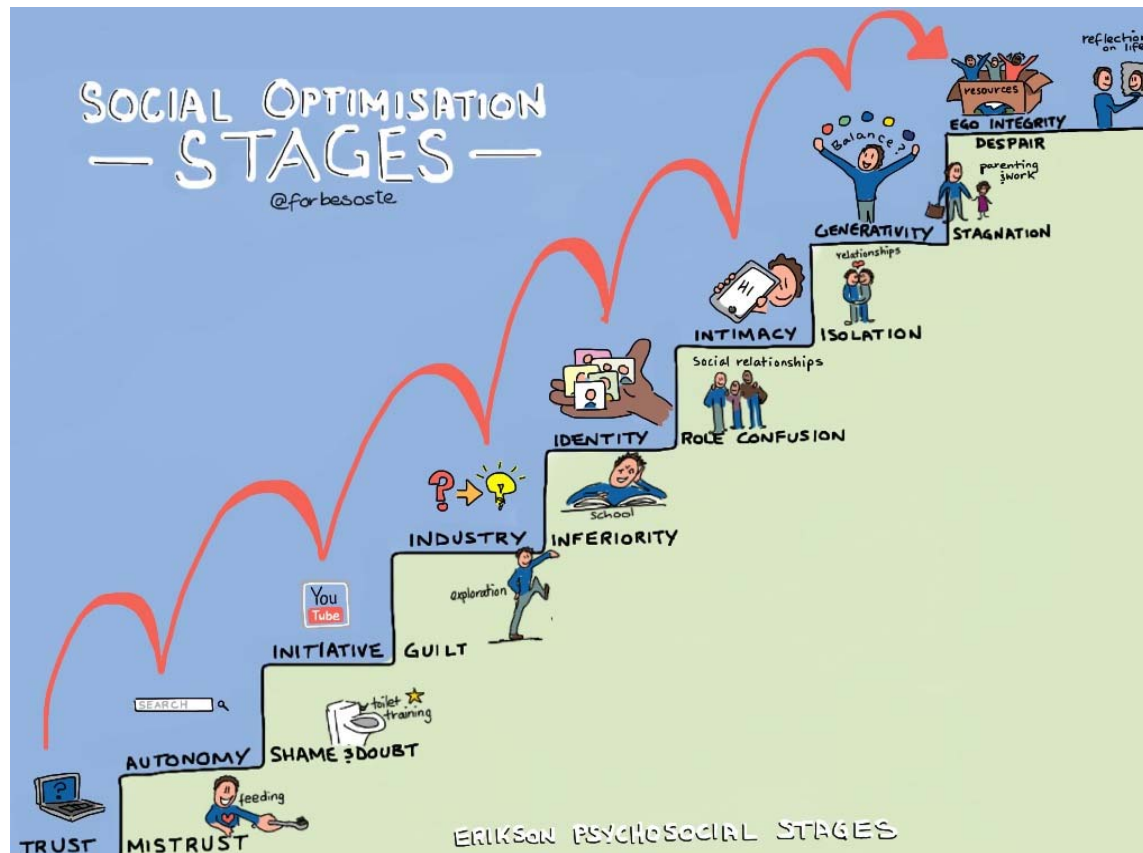
DOPRINOS I KRITIKE FREUDOVE TEORIJE

- Doprinosi:
 - netradicionalna,
 - sveobuhvatna,
 - revolucionarna,
 - koncept obrambenih mehanizama,
 - važnost interakcije urođenih osobina i okoline,
 - Za razvoj su najvažnije prve tri faze.
- Kritike
 - nedovoljno valjana, nejasna,
 - postdiktivni karakter,
 - Oslanja se na nesvjesno što se znanstvenim metodama ne može opažati, nemogućnost operacionalizacije,
 - neprovjerljiva je,
 - pretjerano naglašava instinkte,
 - univerzalna,
 - formiranje superega,
 - ličnost nije moguće objasniti libidom,
 - temeljena je na radu s pacijentima koji su imali emocionalne poteškoće.

4.1.2. PSIHOSOCIJALNA TEORIJA RAZVOJA (ERIK ERIKSON, 1902-1994)

- Ističe važnost ega koji se za razliku od Freudovskog pristupa ne razvija iz Ida već postoji paralelno od rođenja.
- Konflikti u egu najčešće javljaju zbog neusklađenosti ciljeva.
-
- Psihosocijalna teorija ističe ulogu okoline i socijalnih iskustava u razvoju ličnosti.
- Razvoj je cjeloživotni proces.

STUPNJEVI RAZVOJA - POTRAGA ZA OSOBNIM IDENTITETOM KOJA JE PRAĆENA SUMNJAMA, LUTANJIMA, EKSPERIMENTIRANJIMA

- [Slika 4.4. Stupnjevi psihosocijalnog razvoja prema E.Eriksonu](#)
- <http://forbesoste.com/tag/erik-erikson/> (preuzeto 03.09.2014.)

- Tablica 1 – Razvojne zadaće kroz životni vijek

Dob	Kriza	Aktivnosti	Ishodi
0-1. g.	Povjerenje - nepovjerenje	Hranjenje	Izgradnja osjećaja povjerenja, nade i sigurnosti u svijet koji ga okružuje/ nepovjerenje i napuštenost. Bazično povjerenje je osnova izgradnje zdrave ličnosti. Osnovno pitanje: “Da li je društvo pouzdano ili ne?”
1.-3. g.	Autonomija – sram i sumnja	Učenje higijene	Izgradnje balansa između slobodne volje i autonomije i ograničenja i zabrana. Osnova je izgradnji volje, samokontrole ponašanja, samopouzdanja, hrabrosti. Osnovno pitanje: “Treba li mi pomoć od drugih ili ne?”
3.-6. g.	Inicijativa - krivnja	Istraživanje	Raste moć u odnosu na okolinu, ali i odgovornost. Razvija se osjećaj svrhovitosti naspram, osjećaju krivnje, grešnosti, rezignacije. Osnovno pitanje: “Jesam li dobar ili zločest?”
6.-12. g.	Marljivost - inferiornost	Škola i učenje	Razvija se marljivost i upornost u školskom učenju. Rezultat može biti osjećaj uspjeha i sposobnosti ili neuspjeha i nesposobnosti. Osnovno pitanje:”Kako mogu biti dobar u onome što radim?”
12.-20. g.	Identitet – konfuzija uloga	Društveni, vršnjački odnosi	Adolescencija je period formiranja identiteta. Istraživanjem raznih životnih uloga i isprobavanje različitih ponašanja put je ka formiranju identiteta, a cilj je izgradnja vjernosti i odanosti, naspram konfuzije i fanatizma. Osnovno pitanje: “Tko sam ja i kuda idem – koja je svrha mogega života?”
20.-40. g.	Intimnost - izolacija	Partnerski odnosi	Razvija se partnerski odnos, povjerenje i samootkrivanje, ljubav i privrženost naspram izolaciji. Osnovno pitanje: “Da li sam voljen i hoću li dijeliti život s drugim?”
40.-65. g.	Plodnost - stagnacija	Rad i roditeljstvo	Razvija se produktivnost i stvaralaštvo, pomaganje bez očekivanja povrata, briga za druge naspram okupiranost sa sobom. Osnovno pitanje:”Hoću li ikad učiniti nešto zaista vrijedno?”
+ 65. g.	Integritet - očajanje	Razmišljanje o životu	Osobitost je suočavanje sa sobom, svojim uspjesima i neuspjesima. Rezultat je mudrost naspram očajanja i beznada. Osnovno pitanje:”Jesam li proživio ispunjen život.

- **Kriza identiteta** – specifično psihičko stanje koje se javlja u određenim prelaznim životnim periodima u kojem uslijed narušavanja osjećaja kontinuiteta i istovjetnosti nastaju poteškoće u osjećaju identiteta. Razvojne krize vode ka višem stupnju psihosocijalne integracije.
- Način izlaska iz krize može biti pozitivan ili negativan.
- **Načelo epigeneze** – faze razvoja su univerzalne. Sve što raste ima osnovni plan koji se ostvaruje pojavljivanjem dijelova koji imaju svoje vrijeme specifičnog utjecaja. Pojavljivanjem svih dijelova postiže se funkcionalna cjelina.

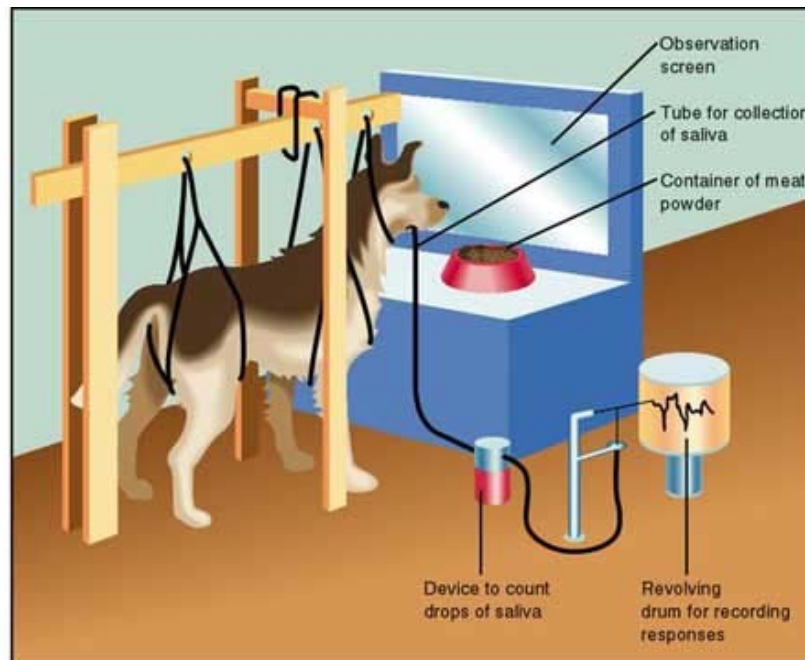
EVALUACIJA ERIKSONOVE TEORIJE

- Uvažava ulogu ranog djetinjstva u razvoju, ali ističe kontinuitet razvoja kao cjeloživotnog procesa.
- Uvažava ulogu okoline i društva u razvoju.
- Ističe važnost ega odnosno svjesnosti.
- Ističe mogućnost zdravog i pozitivnog rješenja krize.
- Njegova teorija je potaknula brojna istraživanja.
- Prihvaćeni pojmovi identitet, kriza identiteta, životni ciklus.
- Mnoge pojmove ove teorije nije moguće provjeriti (npr. temeljno povjerenje).
- Navedeni stupnjevi razvoja nisu u potpunosti potvrđeni.

4.2. TEORIJE O UTJECAJU OKOLINE U UČENJA – BIHEVIORISTIČKE TEORIJE

4.2.1. TEORIJA KLASIČNOG UVJETOVANJA

- **Ivan Pavlov** (1849-1936) - ruski fiziolog
 - Opisao je proces klasičnog uvjetovanja (respodentno uvjetovanje).
 - Promjene u ponašanju rezultat su procesa uvjetovanja. Učenje započinje s jednostavnom refleksom reakcijom (biološki povezan podražaj i reakcija).

[Slika 4.5. Pavlovljevi eksperimenti s psom](http://www.simplypsychology.org/pavlov.html)
<http://www.simplypsychology.org/pavlov.html> (preuzeto 03.09.2014.)

RESPODENTNO UVJETOVANJE

<http://www.youtube.com/watch?v=hhqumfpxuzI> (preuzeto 01.09.2014.)

- **1. faza**

- Uvjetovani podražaj → ne izaziva reakciju
- Bezuvjetni podražaj → bezuvjetna reakcija

- **2. faza**

- Uvjetovani podražaj → bezuvjetna reakcija
- Bezuvjetni podražaj → bezuvjetna reakcija

- **3. faza**

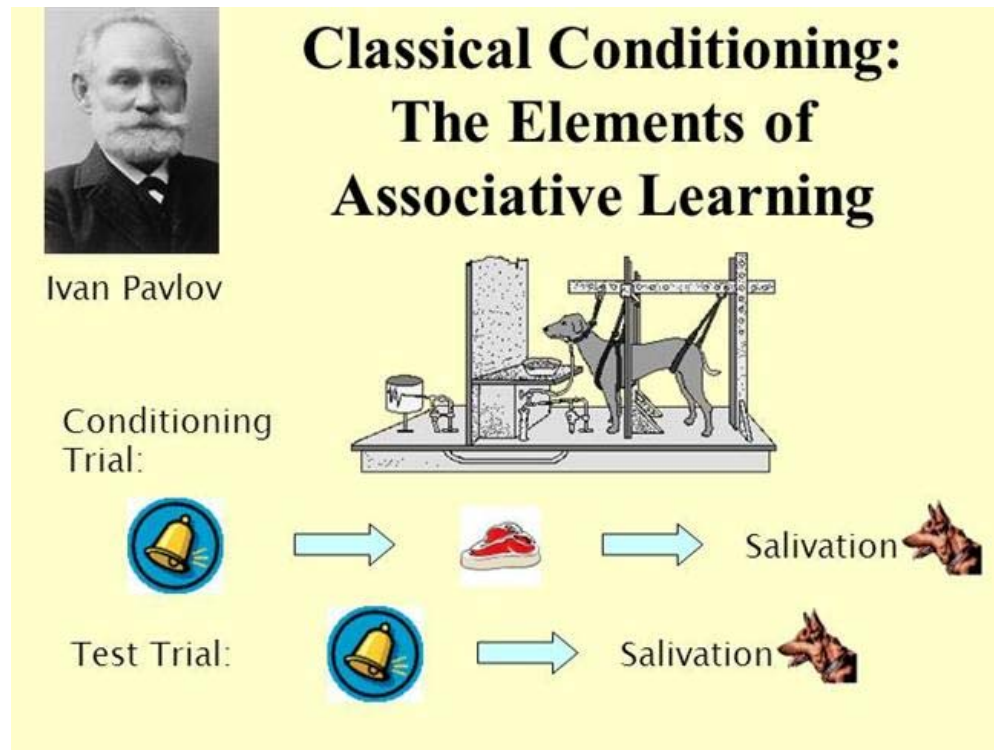
- Uvjetni podražaj → bezuvjetna reakcija

Slika 4.6. Faze učenja respodentnim učenjem

TEMELJNI POJMOVI I POJAVE KOD KLASIČNOG UVJETOVANJA

- Uvjetovanje je postupak kojim neki neutralni podražaj koji prirodno nema utjecaja na neko ponašanje, počinje izazivati to ponašanje zbog stvaranja asocijacije s podražajem koji uvijek, prirodno i bezuvjetno izaziva to ponašanje.
 - **Bezuvojetni podražaj** – Podražajni dio refleksa koji uvijek izaziva responentno ponašanje.
 - **Bezuvojetna reakcija** – Reakcijski dio refleksa koji je uvijek izazvan određenim podražajem.
 - **Uvjetovani podražaj** – Neutralni podražaj koji počinje izazivati reakciju putem procesa uvjetovanja u kojem je konzistentno uparivan s drugim podražajem koji prirodno izaziva tu reakciju.
- **Uvjetovanje** – formiranje veze između neutralnog podražaja i bezuvjetne reakcije.
- **Uvjetovanje višeg reda** – formiranje uvjetovane reakcije na temelju već formirane.
- **Diskriminacija podražaja** – sposobnost razlikovanja dva slična podražaja.
- **Generalizacija podražaja** – podražaji koji su slični uvjetovanom podražaju izazivaju bezuvjetnu reakciju.
- **Responentno gašenje** – nestajanje uvjetovane reakcije.

- Značaj uvjetovanja za ljudsko ponašanje (Watson i Rayner, 1920; Jones, 1924)
 - Eksperimenti na 11.-mjesečnom Albertu.
 - Eksperiment na trogodišnjem Peteru.

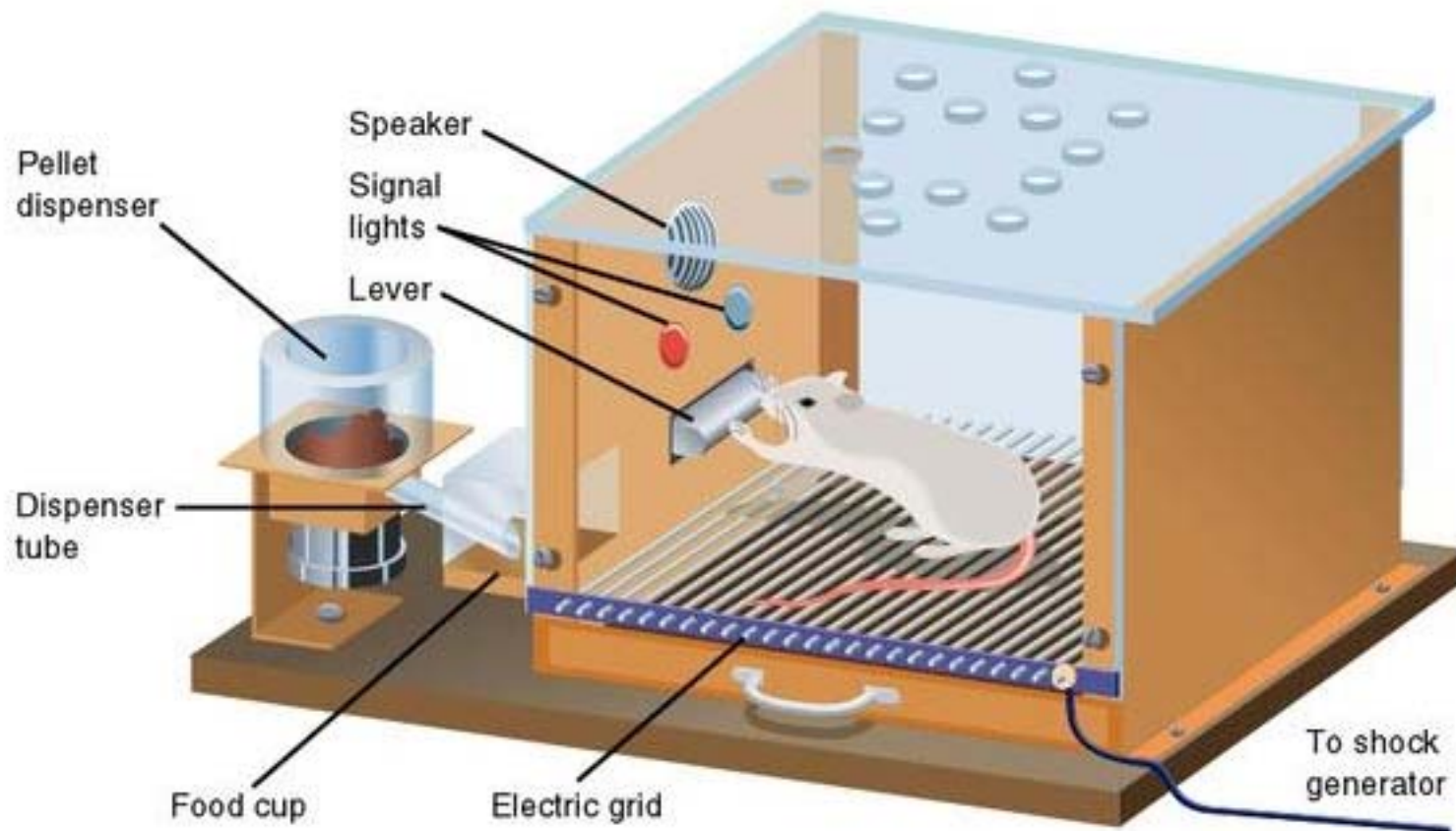

- Slika 4.7. Prikaz klasičnog uvjetovanja
- <http://www.authorstream.com/Presentation/pramilaravi-1741357-pavlov/> (preuzeto 03.09.2014.)

4.2.2. TEORIJA OPERANTNOG UVJETOVANJA

- Burrhus Federic Skinner (1904-1990) – američki psiholog koji je dao najveći doprinos biheviorizmu.
- Ova teorija ima značajnu ulogu u razumijevanju dječjeg ponašanja i učenja.
- Operantno ponašanje rezultat je posljedica koje to ponašanje za dijete ima.
- Posljedica koja povećava vjerojatnost pojavljivanja nekog ponašanja naziva se **potkrepljenje**:
 - **Pozitivno potkrepljenje** – potkrepljujuća posljedica koja uključuje pojavljivanje nečeg ugodnog nakon određenog ponašanja.
 - **Negativno potkrepljenje** – potkrepljujuća posljedica koja uključuje otklanjanje nečeg neugodnog nakon određenog ponašanja.
 - **Kazna** – posljedica koja smanjuje vjerojatnost pojavljivanja određenog ponašanja.
 - **Pozitivna kazna** – kažnjavajuća posljedica koja uključuje pojavu nečeg neugodnog nakon određenog ponašanja (npr.loša ocjena)
 - **Negativna kazna** – kažnjavajuća posljedica koja uključuje uklanjanje nečeg ugodnog nakon određenog ponašanja (zabrana igranja u dvorištu).

SKINNEROVA KUTIJA

Slika 4.8. Problemska Skinnerova kutija

<http://www.simplypsychology.org/operant-conditioning.html>
(preuzeto 03.09.2014.)

4.2.3. TEORIJE O UTJECAJU OKOLINE I UČENJA

- JOŠ NEKI OBLICI UČENJA-

- **Privikavanje** (habitucija) – najjednostavniji oblik učenja koji je rezultat privikavanja na neki podražaj i u kojem nestaje refleksna reakcija (npr trzanje na intenzivan i iznenadan zvuk).
- **Diskriminacijsko učenje** – prilagođavanje ponašanja prema podražaju koji upućuje na moguće potkrepljenje ili kažnjavanje (isto ponašanje nema iste posljedice u različitim kontekstima npr. u dvorištu i u školi).

4.3. TEORIJA SOCIJALNOG UČENJA

- **Albert Bandura** – (1925 -) Utemeljitelj socijalno kognitivno razvojne teorije.
 - Ujedno je i bihevioristička, ali i neobihevioristička.
 - Razvoj se događa u interakciji s okolinom, ali zahvaljujući kognitivnim procesima (opažanje, pažnja, pamćenje).

Općenito – opažач opaža ponašanje modela, stvara kognitivne reprezentacije i predviđa da će isto ponašanje dovesti do istih ili sličnih posljedica po njega – **učenje opažanjem**.

Učenje opažanjem temelji se na dvije pretpostavke:

- Ponašanje modela
- Promatranje ili predviđanje posljedica ponašanja modela:
 - Posredno potkrepljenje/posredna kazna – potkrepljujuća/kažnjavajuća posljedica koje doživljava opažач gledajući potkrepljivanje/kažnjavanje modela.

OBLICI SOCIJALNOG UČENJA

- **Modeliranje** –promatranje modela i modeliranje vlastitog ponašanja.
- **Imitacija** – oponašanje bez razumijevanja:
 - Protuimitacija (inhibicija odgovora)
 - Selektivna imitacija.
- **Učenje promatranjem** – na temelju promatranja ponašanja i posljedica koje izaziva, ponašanje se usvaja ili ne.
- **Simboličko učenje** – učenje na temelju verbalne pouke.
- http://www.youtube.com/watch?v=N_hQTGR8YqI

OSOBITOSTI UČENJA OPAŽANJEM

- Nema vlastitog pokušaja (promatra se model).
- Nema direktnog potkrepljenja ili kažnjavanja.
- Odvija se na simboličkom, unutarnjem planu.

- Procesi koji stoje u osnovi učenja po modelu
 - pažnja
 - pamćenje
 - izvođenje
 - motivacija.

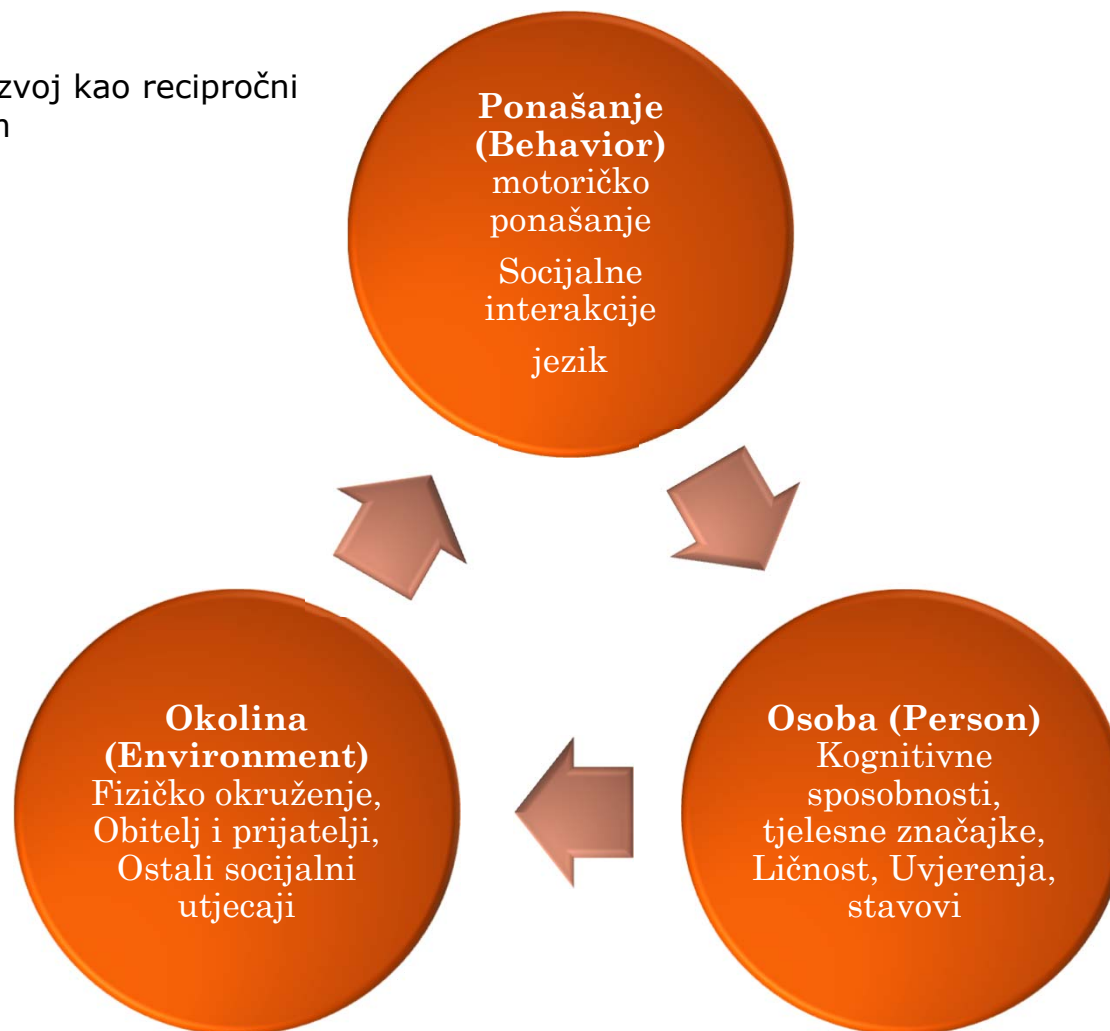
Učenje se temelji na kognitivnim procesima pažnje i pamćenja i odvija se na unutarnjem, simboličkom planu. Izvođenje neke aktivnosti po utjecajem je kognitivnih sposobnosti pojedinca i njegovih motivacijskih procesa (kognitivistički pristup razvoju).

Eksperimenti s lutkom Bobo.

<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQ3ywwAA&url=http%3A%2F%2Fwww.youtube.com%2Fwatch%3Fv%3DhHHdovKHDNU&ei=9AEVPbIO6aO4gTuqoCIBw&usg=AFQjCNEQu9alHB7jtJ6ESX-Qv62RfmP3PQ&bvm=bv.74115972,d.bGE>
(preuzeto 01.09.2014.)

**UZAJAMNI RECIPROČNI DETERMINIZAM –
SLIKA RAZVOJ SE DOGAĐA U UZAJAMNOJ INTERAKCIJI TRI ELEMENTA**

Slika 4.9. Razvoj kao recipročni determinizam

4.4 KOGNITIVISTIČKO-RAZVOJNE TEORIJE

4.4.1. PIAGETOVA TEORIJA KOGNITIVNOG RAZVOJA

- Jean Piaget (1896-1980) – biolog i zoolog.
- Razvio je **genetičku epistemologiju** – daje odgovor kako nastaje spoznaja, na kojim mehanizmima se temelji i kako se razvija.
- *Temeljni pojmovi*
 - **Kognitivne strukture/scheme** – mentalne strukture koje stvaramo kako bi reprezentirali, organizirali i interpretirali svoja iskustva, te na njih reagirali.
 - Fleksibilnost shema očituje se:
 - U prilagodbi s obzirom na situaciju u kojoj se dijete nalazi.
 - U mijenjanju i razvoju tijekom razvojnih perioda.
 - **Urođene funkcije** – biološki uvjetovane tendencije organiziranja spoznajnih struktura.
 - Urođene dispoziciji
 - Funkcionalne invarijante
 - **Ekvilibracija** – samoregulacija u svrhu uspostavljanja ravnoteže između kognitivnih struktura i okoline i između različitih shema.

KOGNITIVNE SCHEME (PSIHOLOŠKA STRUKTURA)– POVEZANI SUSTAVI ZNANJA KOJI ČINE TEMELJ INTELIGENTNOG PONAŠANJA

- Kognitivne sheme
 - **Bihevioralne sheme** (1. – 1,5. g.) – uopćeni i uvježbani sklopovi ponašanja pomoću kojih dijete upoznaje svijet. Temelje se na fizičkim aktima i perceptivnim informacijama.
 - **Simboličke sheme** (2. – 6. g.) – temelji se na internalizaciji i mentalnoj reprezentaciji. Fenomeni odgođene imitacije i simboličke igre.
 - **Operacione sheme** (7. g.) – temelji se na internaliziranim, mentalnim radnjama koje služe za rješavanje problema, temelje se na logičnom rasuđivanju.

UROĐENE FUNKCIJE – BIOLOŠKI UVJETOVANE ZAKONITOSTI

- **Organizacija** – težnja ka integraciji kognitivnih shema u sve složenije sheme (povezivanje znanja u sve složenije konstrukte).
- **Adaptacija** – prilagođavanje okolinskim uvjetima u svrhu učinkovitog reagiranja, temelji se na komplementarnim procesima:
 - Asimilacija – interpretacija novih iskustava na temelju postojećih shema.
 - Akomodacija – prilagođavanje kognitivnih shema novim iskustvima.

EKVILIBRACIJA – TEŽNJA KA RAVNOTEŽI (RAZUMIJEVANJU)

- **Pokretač** je kognitivnog razvoja – težnja uspostavljanja ravnoteže između znanja i iskustva.
- Odgovorna je za **organizaciju razvoja**.
- Objašnjava **smjer razvoja**, smjer je uvijek uzlazni, što znači da i ponašanje postaje sve efikasnije s obzirom na zahtjeve okoline. Nerazumijevanje potiče potrebu za razumijevanje (postignuće spoznaje). Svako uspostavljenje ravnoteže predstavlja višu razinu razvoja.

POKRETAČI KOGNITIVNOG RAZVOJA

- Biološko sazrijevanje (maturacija).
- Iskustvo (fizičko i socijalno).
- Samoaktivnost djeteta (očituje se u asimilaciji i akomodaciji).
- Ekvilibracija (pokretač, organizator, osigurava uzlazni smjer razvoja).

Razvoj je aktivan proces tijekom kojeg dijete **aktivno konstruira** svoju spoznaju (svoje razumijevanje okoline). Djetetovo razumijevanje temelji se na asimilaciji (prilagođavanje informacija već postojećim shemama) ili/i akomodaciji (prilagođavanje shema novim informacijama).

Procesi aktivnog konstruiranja, razumijevanja događaju se u **interakciji s okolinom**.

FAZE KOGNITIVNOG RAZVOJA

- **Senzomotorni period**
 - Temelj spoznaje je tjelesna interakcija djeteta s okolinom, tako dijete stvara bihevioralne sheme. Dijete odvaja “ja” od drugih i stječe temeljne spoznaje o sebi kao nositelja aktivnost.
- **Predoperacijski period**
 - Dijete počinje razumjeti uz pomoć predočavanja, zamjenjuje objekte simbolima i mentalnim akcijama. Intenzivno uči govoriti.
- **Period konkretnih operacija**
 - Mentalne operacije omogućuju logičko rješavanje problema s konkretnim objektima.
- **Period formalnih operacija**
 - Logičko rezoniranje u rješavanju apstraktnih i hipotetičkih zadataka.

DOPRINOS PIAGETOVE TEORIJE KOGNITIVNOG RAZVOJA

- Najprisutnija i najutjecajnija teorija (do 2000g. 4600 publikacija koje se oslanjaju na njegovu teoriju).
- Opsežno i temeljito objašnjava kvalitativne i kvantitativne promjene u razvoju.
- Promjene koje se događaju rezultat su djelovanja i bioloških i socijalnih faktora, ali i aktivnosti djeteta.
- **Razvoj je progresivna decentracija.**
- Razvoj je shvaćanje stalnosti u kontekstu stalnih promjena.

4.4.2. MODELI OBRADJE INFORMACIJA

- Pretpostavljaju da je ljudska spoznaja sastavljena od tri dijela:
 - Informacija koja kroz osjetilni sustav ulazi u organizam - ulaz
 - Mozgovni procesi koji obrađuju informaciju, uspoređuju je s prethodnim iskustvom, modificiraju.
 - Ponašanje odnosno izlaz u obliku socijalnih interakcija, govora, pisanja...
- Ovaj pristup je jedan od vodećih pristupa u istraživanju ljudske spoznaje te rezultira novim interdisciplinarnim područjem– kognitivna znanost.

4.4.3. SOCIOKULTURNI MODELI RAZVOJA

- Sociokulturni modeli razvoja pokušavaju odgovoriti na pitanje kako socijalno iskustvo djeteta utječe na kognitivni razvoj.
- Tim pitanjem najviše se bavio Lav Vigotski.
- Kultura je vrlo značajna odrednica dječjeg razvoja.
- Kultura doprinosi dječjem kognitivnom razvoju na sljedeći način:
 - Od kulture dobivaju znanje kao sadržaj mišljenja.
 - Od kulture usvajaju načine i procese mišljenja odnosno **oruđe intelektualne prilagodbe**.
 - U interakciji s drugima, osobito s roditeljima, dijete uči rješavati probleme, pri čemu su za Vigotskog najvažnije govorne interakcije.
 - Spoznajni razvoj rezultat je **dijalektičkog procesa**.
 - Jezik je sredstvo intelektualne prilagodbe, od vanjskog govora do **internalizacije**.
- Suvremeni razvojni psiholozi sve više uvažavaju ulogu šireg društvenog konteksta za razvoj (Hofsted, Triandis).

4.5. ETOLOŠKA TEORIJA

- Konrad Lorenz (1903-1989) i Nik Tinbergen (1907-1988) – dobitnici Nobelove nagrade (1973).
- Naglašava značaj evolucije.
- Preteča Darwin.
- Socijalno ponašanje ima biološko, evolucijsko porijeklo.

- Temeljna teza: ponašanje je determinirano:
 - Neposrednim, individualno iskustvom – objašnjava uporabu društveno korisnog i djelotvornog ponašanja.
 - Evolucijskim iskustvom, iskustvom vrste – iskustvo koje je bilo važno u procesu selekcije, opstanka (primjer inteligentnog ponašanja).

- U istraživanjima naglasak na genetskim mehanizmima koji uvjetuju prenošenje obrazaca ponašanja s generacije na generaciju.
- Takvi obrasci ponašanja u osnovi kojih stoje neurološki mehanizmi (obraci uobičajenog ponašanja) javljaju se na specifičan podražajni znak (urođeni poticajni sklop), npr. rituali parenja kod riba.
- Lorenz je predložio hidraulički model kojim objašnjava funkcioniranje instikata – mehanizam neurološki, motorički i hormonalni prevode energiju u konkretnu, točno određenu akciju.
- Ponašanja koja su biološki uvjetovana pokazuju sljedeće zakonitosti:
 - univerzalna su,
 - ne uče se,
 - stereotipna su,
 - okolinski čimbenici na njih vrlo malo mogu utjecati.

- Socijalni utjecaj - učenje ovisi o razvojnem periodu kada se utjecaj dogodio – **kritični periodi** (učenje jezika, učenje spolne uloge).
- **Utiskivanje – biološki proces** tijekom kojeg dojenče razvija privržen odnos prema majci. Razvija se kao rezultat uzajamne privlačnosti između majke i djeteta. Uzajamno reagiranje na pogled, pokret, gukanje stoji u osnovi razvoja privrženosti između skrbnika i djeteta.
- Zaključak – privrženost za majku je biološki uvjetovana.
- **Sociobiologija** – E. O Wilson prvi je formalizirao ideju da socijalno ponašanje možemo objasniti evolucijom i nazvao tu teoriju **sociobiologijom**. Osnovne pretpostavke:
 - geni su odgovorni ne samo za tjelesne značajke, već i za socijalno ponašanje, ukoliko je važno za preživljavanje,
 - naši socijalni zakoni u skladu su s ponašanjima koja osiguravaju opstanak (zabrana incesta, ubojstva i sl.) – društveno prihvatljiva ponašanja su ujedno i biološki opravdana.

UTJECAJ ETOLOŠKOG PRISTUPA

- **John Bowlby (60.70.80.-g) - Teorija privrženosti**
- Osnovna teza - kvaliteta ostvarene privrženosti prediktivna je za prilagodbu

- **Razvoj privrženosti**

- 1. (rođenje - 2. mj.)**

Nediskriminativne socijalne reakcije

- pažnja nije usmjerena isključivo prema majci

- 2. (2. mj. - 7. mj.)**

Diskriminativne socijalne reakcije

– manifestira poseban interes za majku

- 3. (8.mj – 24. mj.)**

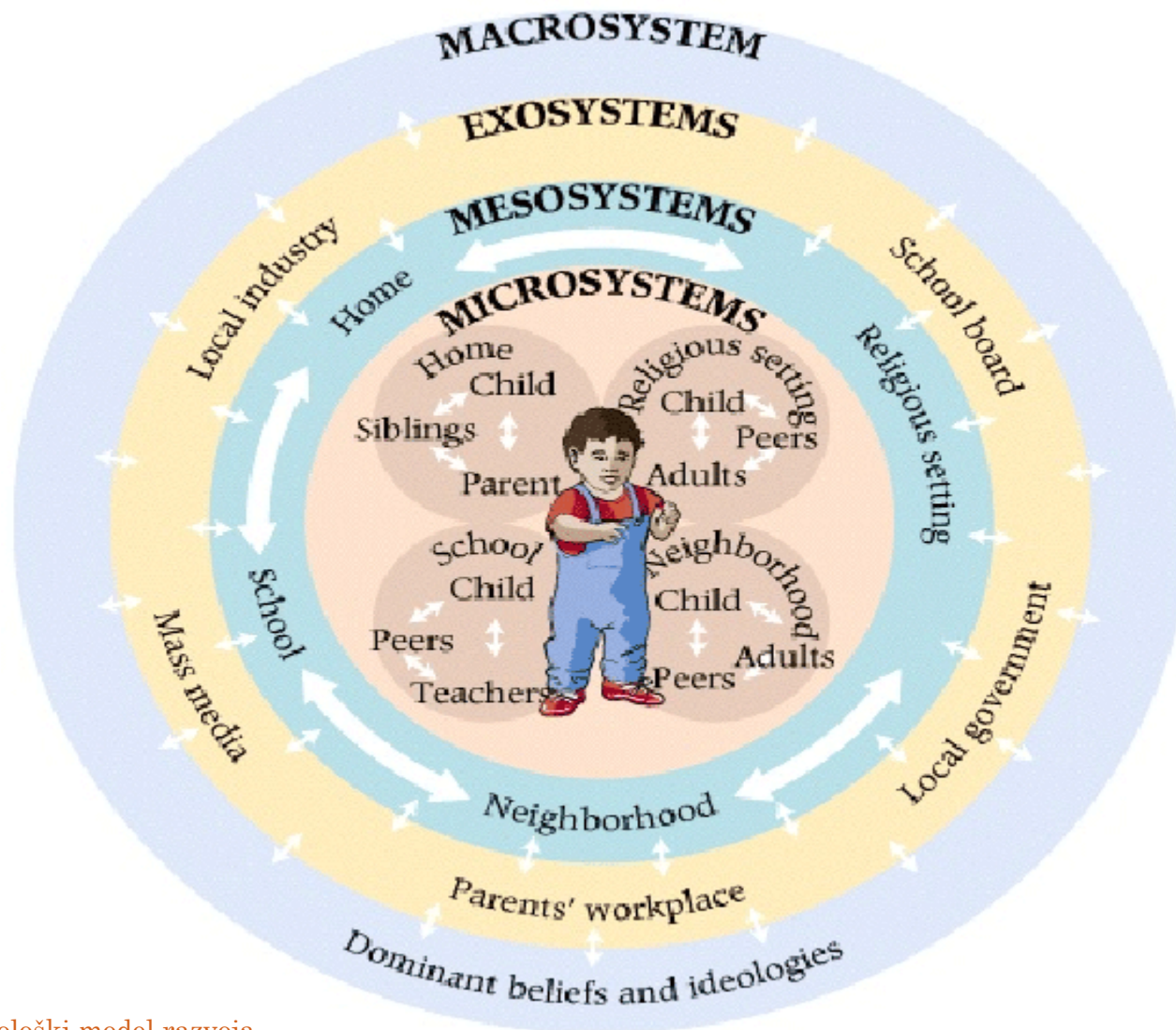
Usmjerena privrženost

– oprez od nepoznatih i prosvjed od odvajanja

- Istraživanja Mary Ainsworth, 1973
- Istraživanja dječje agresije
- Istraživanja prosocijalnog ponašanja
- Interakcije s vršnjacima

4.6. EKOLOŠKI MODEL RAZVOJA

- Urie Bronfenbrenner (1917-2005) – Autor teorije ekoloških sustava
- Vrlo je utjecajan ekološki pristup u istraživanju razvoja.
- Temelji se na pretpostavci:
 - Razvoj se događa u okolinskom kontekstu.
 - Međudjelovanje djetetovih obilježja (tjelesni izgled, intelektualne sposobnosti) i obilježja okoline (fizičke karakteristike, socijalni kontekst) važno je za razumijevanje razvoja.
 - Razvoj se promatra kroz interaktivan utjecaj različitih razina sustava koji tu okolinu čine.

Slika 4.10. Ekološki model razvoja

(<http://clarityrising.wordpress.com> ((Preuzeto 03.09.2014.))

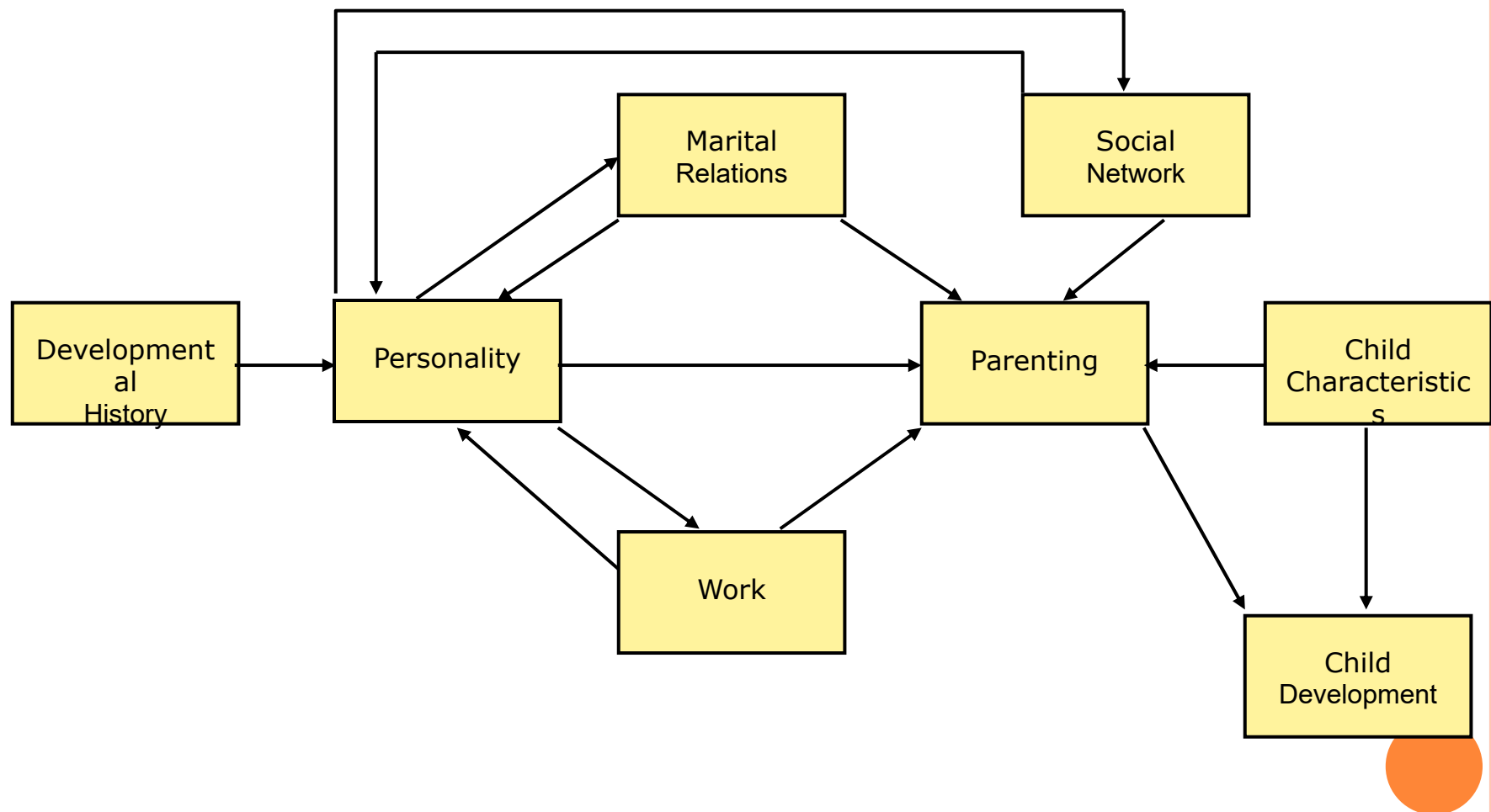
EKOLOŠKI SUSTAVI

- **Mikrosustav** čini obitelj, vrtić, škola.
- **Mezosustav** čini odnosi između elemenata mikrosustava.
- **Egzosustav** čine prijatelji, proširena obitelj, susjedi, kolege na poslu.
- **Makrosustav** čini širi kulturni kontekst, kultura i supkultura kroz sustav vjerovanja, stavova, tradiciju, politički i gospodarski sustav.

4.7. PROCESNI MODEL (BELSKY, 1984)

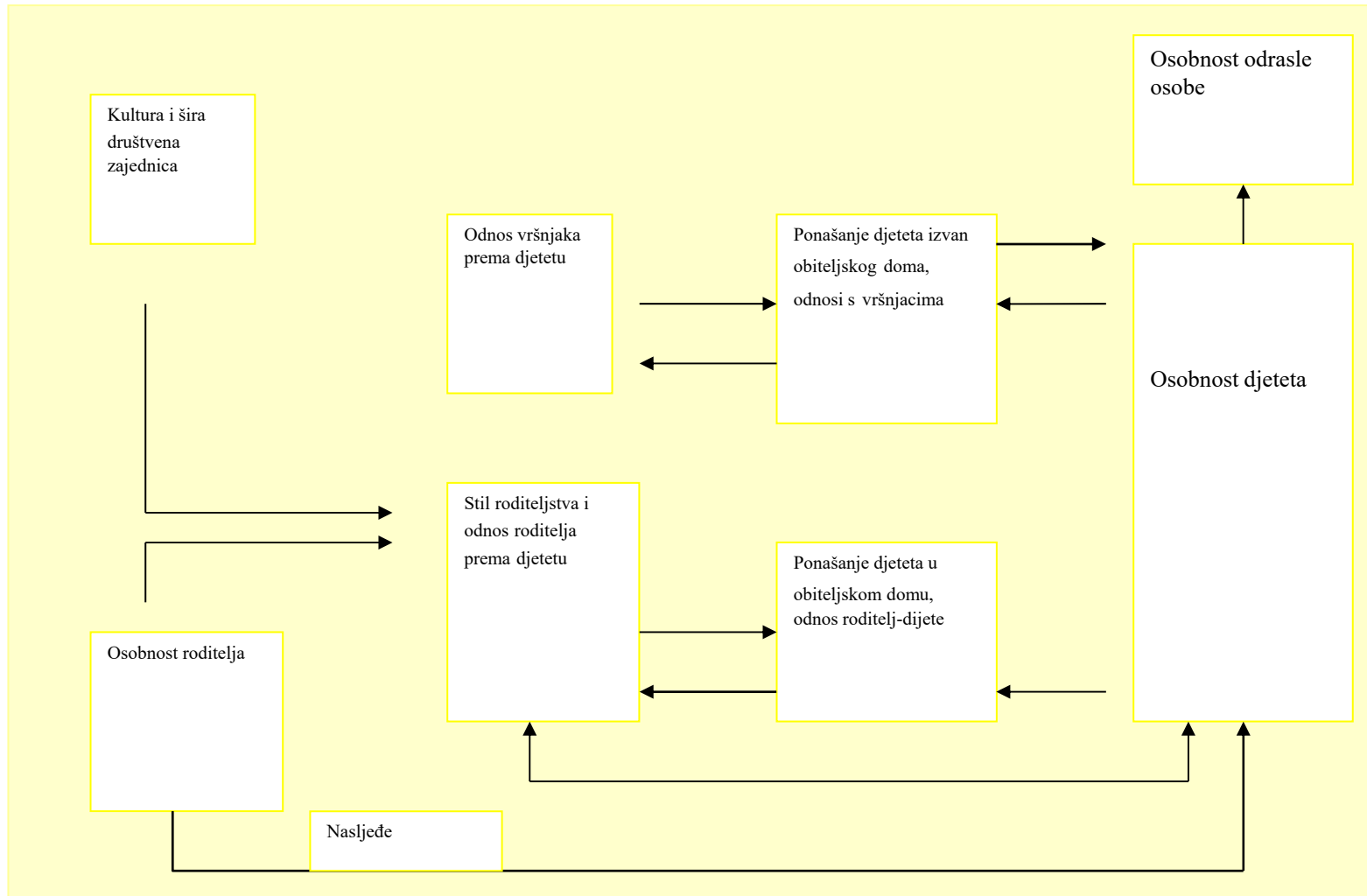
- Procesni model determinanti roditeljskog ponašanja široko je prihvaćen kao teorijski okvir za istraživanje roditeljstva i razvoja djeteta.
- Osnovna mu je karakteristika prepoznavanje važnosti oba roditelja te njihve interakcije u razvoju djeteta.
- Roditeljsko ponašanje može biti određeno brojnim činiteljima:
 - Individualne osobine roditelja (spol, osobine ličnosti, njihovi odnosi s roditeljima, znanja i uvjerenja;
 - Karakteristike djeteta (spol, dob, sposobnosti);
 - Kontekstualni činitelji, izvori stresa i podrške (bračni odnosi, socijalna mreža i podrška, radno mjesto).
- Moguće je razlikovati:
 - Tendencije u ponašanju koje su fiksne – omogućuju preživljavanje djece u specifičnom okruženju npr. obiteljskom.
 - Tendencije u ponašanju koje su prilagodljive – ponašanje koje je naučeno i koje im omogućuje prilagodbu na nove uvjete.

BELSKY PROCESNI MODEL DETERMINANTI RODITELJSKOG PONAŠANJA

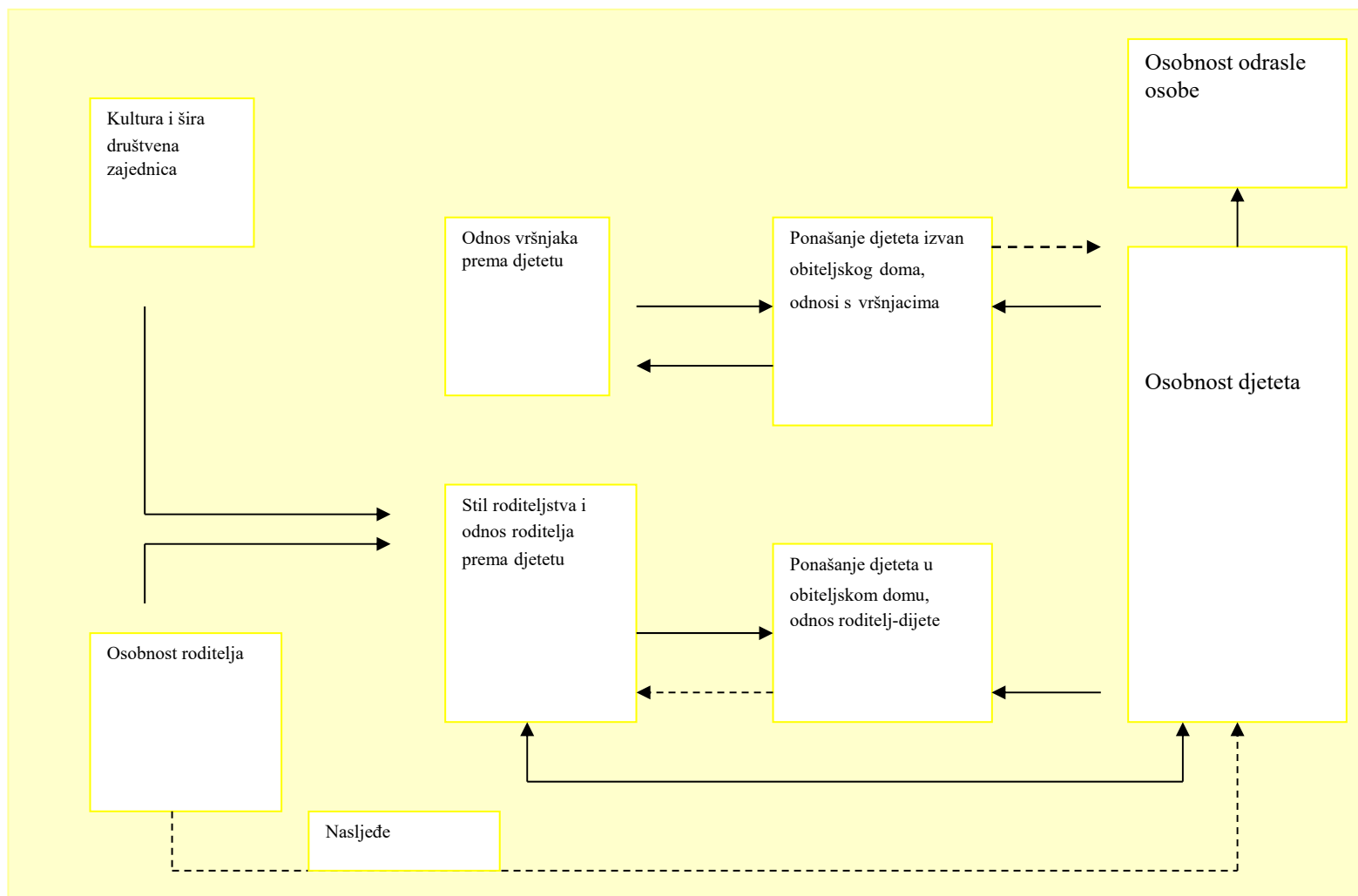
Slika 4.11. Procesni model determinanti roditeljstva (Izvor: Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*. 55, 83-98.)

4.8. NEKE NOVIJE TEORIJE RAZVOJA- RAZVOJNA TEORIJA SOCIJALIZACIJE U GRUPI (HARRIS, 1995)

Slika 4.12. Razvojna teorija socijalizacije u grupi

KLASIČNE TEORIJE SOCIJALIZACIJE

Slika 4.13. Klasične teorije socijalizacije

POSTAVKE RAZVOJNE TEORIJE SOCIJALIZACIJE U GRUPI I KRITIKE

Postavke

- Roditeljsko ponašanje nema efekte na razvoj dječje ličnosti.
- Vršnjačka skupina (grupni vršnjački odnosi) igra važnu ulogu u razvoju dječje ličnosti.
- Dijadni odnosi su određeni situacijom pa prema tome specifični što znači da imaju samo privremeno značenje.

Kritike

- Nije nova teorija (Sullivan, Bronfenbrenner).
- Ulogu vršnjaka prepoznaju i drugi teoretičar.
- Metodološki nedostatak također upitan.
- Nije opravdano tretirati obiteljske i vršnjačke odnose odvojeno – postoji čvrsta veza.
- Teza da različita djeca iz iste obitelji razvijaju drugačije oblike ponašanja zbog uloge nasljeđa – netočno.

5. METODE ISTRAŽIVANJA U RAZVOJNOJ PSIHOLOGIJI

5.1. Znanstveno istraživanje - metoda koja se provodi tijekom planiranja i provođenja istraživanja, a koja je u skladu sa sustavnim, unaprijed određenim pravilima:

- sustavnost, objektivnost, kontrola, verifikacija i opreznost u generaliziranju.
- U znanstvenim istraživanjima **teorijski koncepti** imaju značajnu ulogu:
 - U organiziranju informacija, predviđanju novih zakonitosti, temelj su novih postavljenih hipoteza.
- **Hipoteza**: pretpostavljena veza između pojave i činitelja za kojeg se pretpostavlja da na nju utječe. Ta pretpostavka još nije potvrđena. Zadatak je znanstvenih istraživanja provjeravanje postavljenih hipoteza.
- **Varijabla**: bilo koji čimbenik koji može poprimiti različite vrijednosti na nekoj dimenziji. Razlikujemo:
 - Zavisnu varijablu: pojava koja se u istraživanju promatra i za koju smatramo da je pod utjecajem nezavisne varijable.
 - Nezavisnu varijablu: pojava koju namjerno unosimo u eksperiment, kojom manipuliramo i za koju smatramo da utječe na zavisnu varijablu.
- **Objektivnost**: značajka je znanstvenog istraživanja koja se odnosi na nepristranost tijekom istraživanja, odnosno neovisnost o subjektivnim činiteljima:
 - Mjerljivost različitih aspekata ponašanja kao i činitelja koji na njih utječu.

5.2. Metode prikupljanja podataka

- *Metoda sustavnog opažanja*
 - Opažanje u prirodnim uvjetima (nemanipulativna okolina)
 - Opažanje u laboratorijskim uvjetima
 - Opažanje događaja (bilježenje pojave kada se dogodi)
 - Intervalno opažanje (bilježenje pojave u određenim intervalima)
- *Metoda izvuješćivanja i samoizvuješćivanja –druge osobe izvuješćuju o razvoju djeteta ili samo dijete*
 - Intervju – strukturirani, polustrukturirani, klinički intervju
 - <https://www.care.com/a/interview-questions-for-all-types-of-care-jobs/> (preuzeto 17.09.2014)
 - Testovi i upitnici
 - Projektivne tehnike – interpretacija polustrukturiranog ili nestrukturiranog materijala
- *Studija slučaja*
 - Prikupljanje informacija o nekoj osobi iz različitih izvora

5.3. Vrste/strategije istraživanja

- Deskriptivno istraživanje
 - Prvi korak u istraživanjima
 - <http://www.youtube.com/watch?v=vSyPlcApeQk> (preuzeto 17.09.2014)
- Korelacijsko istraživanje
 - Svrha je otkrivanje veza i odnosa između varijabli, temelji se na mjeri korelacije
 - <http://www.youtube.com/watch?v=ftFHy1TTvKU> (preuzeto 17.09.2014)
- Eksperimentalno istraživanje
 - Cilj je otkriti uzročno-posljedične veze
 - Zavisna i nezavisna varijabla
 - Vrste eksperimenta
 - Laboratorijski eksperiment, prirodni eksperiment, eksperiment u prirodnim uvjetima, eksperiment s uključivanjem/isključivanjem NZV
 - <http://www.youtube.com/watch?v=yMn2bCBjUC4> (preuzeto 17.09.2014)

5.4. Nacrti razvojnih istraživanja

- **Longitudinalni nacrt**
 - Istraživanje posljedica ranih iskustava.
 - Istraživanje stabilnosti ponašanja ili crte ličnosti.
 - Problemi:
 - osipanje, zastarijevanje mjernih instrumenta. operacionalizacija i mjerenje iste pojave u različito doba, dugotrajni.
- **Transverzalna istraživanja**
 - Zahtijeva manje vremena.
 - Problemi:
 - nije moguće istražiti utjecaj ranih iskustava i stabilnosti pojave.
 - problem učinka kohorte (jedinostveni utjecaj na neku generaciju, npr. tehnološki napredak, kojeg je teško razlučiti od utjecaja dobi).
- **Križno-sekvencijalni nacrt**
 - Istraživačka metoda koja kombinira longitudinalne i transverzalne nacрте.
- **Mikrorazvojna istraživanja**
 - Promatranje malog broja ispitanika i važnih razvojnih promjena u tijeku njihova odvijanja.

5.5. Ostale istraživačke taktike

- Međukulturalna istraživanja – istraživanje utjecaja kulture na neke aspekte razvoja.
- Komparativna istraživanja – istraživanje provedeno na neljudskim vrstama u svrhu prikupljanja relevantnih informacija za ljudski razvoj.

5.6. ETIČKI PROBLEMI

- **Etički standardi za provođenje istraživanja s djecom**
 - Neopasni postupci;
 - Pristanak roditelja, nastavnika i djece na ispitivanje;
 - Obaviješteni pristanak;
 - Dodatni pristanak osobe čije je u međudjelovanju s djetetom predmet istraživanja;
 - Poticanje na sudjelovanje u istraživanja;
 - Obmana;
 - Anonimnost;
 - Uzajamna odgovornost;
 - Ugroženost;
 - Nepredvidive posljedice;
 - Povjerljivost;
 - Pružiti djeci objašnjenje o svrsi istraživanja i njihovoj ulozi u istraživanju;
 - Značenje nalaza.

○ **Mjere zaštite**

- **Recenzija stručnjaka**
 - **Pristanak roditelja, učitelja**
 - **Uklanjanje neželjenih efekata**
 - **Zaštita i tajnost podataka**
 - **Informiranje o rezultatima istraživanja**
 - **Informiranje o svrsi istraživanja**
-
- **Etički kodeks istraživanja s djecom (Dulčić, 2003)**
 - **Etički kodeks istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić (ur.), 2003)**